

II. Sandaliorum mentio apud omnes sacrarum caeremoniarum Scriptores occurrit. Rupertus Tuitiensis sandalia, peculiaria Episcoporum facit, et mysticas eorum significaciones expromit. Ita quoque Honorius Augustodunensis minutim singulas sandaliorum partes mystice interpretatur. Brevibus vero sandalia Episcoporum describit Hugo Victorius. Nec praetereundas quae de sandaliis memoriae prodidit Sicardus Episcopus Cremonensis in *Mitrali*. Sicardo jungendus est Innocentius III. *De Mysteriis Missae lib. I. cap. XLVIII.*, et eum secutus ex more Golielmus Durandus. Varia Sandaliorum genera pro varietate ministrorum sunt constituta, quae nunc abierunt in desuetudinem, illis solis permanentibus, quibus utuntur Episcopi solemniter celebrantes. Ordo Romanus ad Abbates Sandaliorum usum extendit: agens enim de illorum ordinatione, *Episcopus inquit, dat et baculum, et pedules*. Sunt autem pedules idem ac Sandalia, quae Leo Nonus Abbatibus Cassinensis concessit, teste Leone Ostensi *lib. 2. Chronicis*; idque aliis postea ab Apostolica Sede indulsum fuit.

III. Sandalia, et chirothecae non adhibentur a Pontifice in Missis pro defunctis, quemadmodum neque ab Episcopis, ut est in Caeremoniali Episcoporum. In Pontificali Guillelmi Durandi a Martenio vulgato, afferatur ratio, et ea est, quia tunc ait, omnis solemnitas cessare debet. In Missa Ratoldi singularis oratio est ad sandalia induenda. Eam accipe. *Indue me, Domine, calceamentis justitiae, quem Joannes vidit vestitum podere, ut possim tibi omni tempore cum timore servire.*

CAPUT XXXII.

De cruce pectorali.

I. Nemini adhuc satis exploratum est (1), san primis saeculis in usu fuerit Episcopis Crucem cum Sanctorum

(1) Catalano, *Prolegomena in Pontificale Romanum Caput XIII.*

reliquiis, quam nos pectoralem dicimus, collo appensam deferre. Eminentissimus Cardinalis Bona, et Andreas Saussajus ex alto de ea re veterum Scriptorum silentio eum ritum non admodum antiquum putant. Quo autem tempore Crucem hujusmodi pectoralem gestare coeperint Episcopi, certo statui ac definiri non potest. Ceterum ex more apud Orientales recepto, Religionis, et incolumentis causa Crux collo appendebatur a Christifidelibus, et praesertim ab Episcopis, quae Crux Εὐχολπίου graece appellari solebat. S. Willibodus Episcopus Traiectensis hanc Crucem etiam in itinere gestabat. Rothadus Suessionensis Episcopus in libello proclamationis, quem de se ipso obtulit A. D. 863. affirmat, se ad Suessionense Concilium accessisse cum Cruce pectorali. De Encolpiis, idest Crucibus reliquias Sanctorum, ac vivificae Crucis particulas continentibus, ab Imperatoribus gestari solitis, et fidei facienda, vel securitatis praestandae causa, ad alios transmissis, multa congessit Cangius in *notis ad Alexiadem Annae Comnenae*. Nicephorus Imperator multa ornamenta sacra Leoni III. Romano Pontifici misit, inter quae Encolpium. Ceterum ad velutissimum morem confirmandum, quo Episcopi Crucem pectoralem, in qua Sanctorum reliquiae, ad collum deferunt exstat clarus S. Gregorii Turonensis locus in libris *de Gloria Martyrum*. Refert enim Gregorius, se Crucem auream ad collum gestasse, in qua erant reliquiae Beatissimae Virginis, Sanctorum Apostolorum, et Beati Martini, cuius ope incendium restinxit, quod aqua mitigari non poterat. Alterum Crucis pectoralis egregium testimonium praebet Osbernum in *vita Sancti Elphegi martyris, et Archiepiscopi Cantuariensis*.

II. Quod autem discutiendum venit, illud est, num inter indumenta sacra Episcopalia olim adnumeraretur. Negant, ut supra observavimus, Bona et Saussajus, et clarissimus Georgi, quod nusquam a Scriptoribus Liturgicis, et veteribus Sacramentariis Crux pectoralis memoretur, idecirco statuunt usum recentem esse. Praeter scriptorum sacrorum rituum ac Caeremonialium silen-

tium, est etiam S. Thomae auctoritas, qui in Commentariis in *Libros Sententiarum*, dum enumerat indumenta Episcopis peculiaria, de Cruce nullam mentionem facit. Quid quod Innocentius III. describens singularia Episcoporum ornamenta, Crucem pectoralem inter ea non adnumerat? Guillelmus quoque Durandus in *Rationali* affirmit, sex indumenta Sacerdotibus, et Episcopis communia esse. At ex eodem appareat, sua ipsius aetate, nimirum saeculo XIII. jam inclinante, Crucem pectoralem gestatam quidem ab Episcopis fuisse, sed nondum inter ornamenta Episcoporum translatam, in potestate tamen Episcopis fuisse, eam adhibere, vel non adhibere. Prodit idem Durandus, Episcopum imponendo sibi, et depoendo Crucem, ipsam exosculari, ad denotandum, quod Jesu Christi Passionem quae per illam significatur, credit, et confitetur, quodque ad eandem repraesentandam in Officio Missae se parat.

CAPUT XXXIII.

De Chirothecis.

I. Chirothecarum in Ecclesia usum (1), sunt qui ab Apostolis ipsis deducunt: *Chirothecarum usus ab Apostolis est traditus*, inquit Honorius Augustodunensis in sua *Gemma Animae Lib. I. cap. I. cap. CCXV.* cui sententiae adhaerent Hugo Victorinus, *Lib. I. Eruditionis Theologicae de Sacramentis, cap. IV.*; Durandus, *Lib. III. Rationalis, cap. XII.*; Joseph Vicecomes, *Lib. III. De ritibus Missae, cap. XXXVII.*; Emmanuel Gonzalez, Bulengerus *Lib. I. Opusculo IV.* et alii complures. Verum cum nullum extet vestigium vel apud priscos Auctores, vel in musivis operibus vetustioribus, quod Apostoli scilicet Chirothecas gestarint, gratis videntur id asseruisse praefati Scriptores. Porro inficiari nos minime audemus, quin haec praecla-

(1) Bona, *Rerum Liturgicarum cum notis Roberti Sala. Liber I. caput XXIV. §. XII.*

ra manuum tegmina, sive guantorū, sive Chirothecarum, sive manicarum nomine significata, ab aevo sint antiquissimo Episcoporum ornamenta peculiaria; et in sacris Liturgiis, ac Caeremoniis Ecclesiasticis usu recepta. In veteri Missa Illyrici, quam Saeculo VII. scriptam erudit autumant, ubi Episcopus sacra facturus Chirothecas induit, hanc recitat precationis formulam: *Creator totius creaturae, dignare me indignum famulum tuum indumentis justitiae, et laetitiae induere, ut puris mentibus ante conspectum tuum assistere merear mundus.* Fuisse haec manuum tegumenta non solum Episcopis, sed interdum etiam Presbyteris communia, addiscimus plane ab Auctore Anonymo in *Expositione Liturgiae Gallicanae* apud Martenium *tomo V. Anecdotorum, pag. 99.*

II. Qualis olim essent materiae Chirothecae Episcoporum, difficile est definire. Bruno Signiensis Episcopus, *De Sacramentis Ecclesiae*, ex lino illas confectas dicit, eamque rationem assignat, ut scilicet manus, quae lineis Chirothecis induuntur, castae sint, mundae sint, et nitidae. Ex Bzovio ad annum Christi MCCCIII. § IX. Chirothecae, quibus sepultus fuit Bonifacius Octavus erant ex serico albo ad acum cum phrygio pulcherrimo. Extant similia exempla apud Laurentium Surium, et apud eruditos Bollandianos in *Vitis Sanctorum Episcoporum*, qui circiter annum Christi millesimum floruerunt. Ornari antiquitus auro, vel gemmis consuevisse Chirothecas, ex *Monastico Anglicano* addiscere licet, *tomo III. pag. 514.* ubi legimus in *Sacro Cimeliario Ecclesiae S. Pauli Londoniensis* recenseri Chirothecas gemmis, et lapidibus pretiosis ornatas.

III. Quandonam institui cooperit, ut color Chirothecarum in divinis mysteriis conformis esset colori ceterorum Pontificalium ornamentorum, incompertum est. Ac ea de re vetusti silent Liturgici Scriptores. Albi coloris tantummodo fuisse saeculo XIII. innuere videtur Durandus, dum scribit: *per ipsas vero Chirothecas albas castitas et munditia denotatur.* Praeterea ut observat Honorius Augustodunensis in *Gemma Animae, seu de antiquis*

Ritibus Missae lib. I. cap. 215. Chirothecae sunt inconsutiles, quia actiones Pontificis debent rectae Fidei esse concordes. Porro de Chirothecis Pontificalibus, earumque mysticis significationibus praeter Andream Suassajum, in *Panoplia Episcopali*; Josephum Vicecomitem, lib. 3. de *Missae apparatu*; Antonium Bellotte, *Observationes ad ritus Ecclesiae Laudunensis*, aliosque, videri potest Joannes Baptista Pacichellus, qui de iisdem Chirothecis Opusculum variis eruditionibus refertum edidit Neapoli anno 1683.

CAPUT XXXIV.

De Anulo, ejusque antiquitate et usu

I. Anulus a vetustissimis usque (1) temporibus inter Episcopalia ornamenta recensetur. Argumento est, quod S. Isidorus Episcopus Hispalensis disertis verbis affirmat Lib. II. de *Ecclesiasticis Officiis* cap. V. *Episcopo, dum consecratur, dari anulum propter signum Pontificalis honoris, vel signaculum secretorum.* Adde in Concilio Toletano IV. statutum, ut Episcopis gradu dejectis, si ad Episcopatus honorem restituantur, Anulus, et baculus reddantur. Anulum impositum fuisse Episcopo in celebratione Missarum docent Missae Illyrici, et Ratoldi. Insuper in Pontificali annorum 900 Egberti Eboracensis Archiepiscopi habetur ritus dandi Anulum Episcopo dum consecratur, cum hac oratione: *accipe Anulum Pontificalis honoris, ut sis Fidei integritate munitus.* In testamento quoque Riculfi Episcopi Helenensis A. D. 915. inter sacra ornamenta, quae reliquit, nominatur Anulus aureus unus cum gemmis pretiosis. His accedit suffragium Liturgorum Scriptorum, qui inter Episcopalia ornamenta Anulum referunt, ut Honorius Augustodonensis Lib. I. *Gemmae animae* cap. CCXVI.; qui tradit, Anuli usum acceptum fuisse ex Evangelio, et Episcopum Anulum gestare,

(1) Georgi, *De Liturgia Romani Pontificis* Tom. I. cap. XXVIII.

ut se sponsum Ecclesiae agnoscat. Sanctus Bruno Signiensis, *De Sacramentis Ecclesiae*, Amilus quoque ait, in digito Episcopi quoddam signum esse videtur, per quod Christi vicarius esse intelligitur, ut ejus sponsam, quae est Ecclesia, regat, et custodiat. Similia ferme prodit Rupertus Tuitiensis. Mysticas significationes his consimiles profert etiam Innocentius III. et Durandus.

II. Ad precationes dicendas in Anuli impositione prægrediamur. In Missa Illyrici brevis haec precum formula ad Anulum ponitur; *Circumda digitos meos virtute, et decora sanctificatione.* In Missa Ratoldi afferuntur hi duo versus:

Pignore me Fidei signatum pacis, et arra
Custodi dextra, Rex benedicte, tua. Per omnia etc.

Haec quoad Latinos; quo vero ad Graecos, an inter ipsos Episcopi, antiquitus Anulos gestaverint, incompertum est, immo contrarium scribunt Jacobus a Vitriaco, Henricus Canisius, Tom. 6. *Antiq. lect.*; et Jacobus Gretserus, in *Codinum lib. I. cap. 16.* Constat tamen recentiores Graecos Episcopos hunc honorem a Latinis mutuatum non improbase, dum ipsis etiam idem sacrum manus ornamentum in usu est.

III. Medio fere saeculo undecimo Abbatibus etiam Regularibus Anuli usum concessum legimus, et quidem in vita S. Goswini Abbatis Laubiensis lib. I. cap. 25. apud Mabillonum *Praefat. I. in saeculum VI. Bened. T. 4.* Et Innocentius III. uti ex ejus *Regesto lib. I. Epist. 518.* hujusmodi privilegio eodem saeculo labente circa annum 1199. Falconem Corbejensem Abbatem ornavit. Usus Anulorum Christifidelibus a primis Ecclesiae temporibus permisus fuit, ut late docet magnus Annalium parens, et Georgi multa de Anulis Christifidelium discepavit in *Dissertatione de Monogrammate Christi Domini.* Plurima praeterea de Anulo Episcopali concessit Andreas Saussajus, *Panopliae Episcopalis lib. II.*; præclarā etiam quedam protulit Josephus Vicecomes, lib. III. de *Apparatu Missae cap. XXXVIII.*

CAPUT XXXV.

De Mitra.

I. Mitra Pontificalis ex veteri (1) Testamento sumpta est, ut recte scribit Honorius lib. I. *Gemmae* cap. 214. Ea enim utebantur Sacerdotes, ut Sacrae Literae indicant Exodi c. 29. et Levitici c. 8. Erat et profanum capitum ornamentum, quo primum Jonios, deinde Aegyptios, et Lidos usos fuisse Ethnici Scriptores tradiderunt. Olim etiam pro muliebri corona sumebatur, ex qua fasciolae pendebant, unde Virgilius *redimicula Mitrae* commemorat. In Christianae Religionis primis quidem Christi saeculis imponi consuevisse Mitram sacratis Deo virginibus, testatur Optatus Milevitanus Lib. II. *adversus Donatistas*. Ecclesiasticae Mitrae varia a Scriptoribus vocabula imponuntur. Ab Augustino *Apex* appellatur, *Sertum cum gemmis* ab Ennodio Ticinensi, *Corona* a S. Hieronymo, *Epistola ad Augustinum*, *Corona Sacerdotalis* ab Ennodio supradicto, *Corona gloriae* ab Alcuino, *Cidaris* ab Anselmo Lucensi Episcopo, *Phrygium* a Graecis, Nicephoro, et Balsamone, itemque a Gratiano in Decreto sub titulo *Palea*, ubi et *Diadema* etiam vocatur.

II. Quoad Mitram Episcopi spectat, sane constat, nullam ipsius fieri mentionem in antiquis Libris Pontificilibus mss. neque apud Amalarium, Rabanum, vulgatum Alcuinum, aliasque priscos auctores, qui alia sacra Pontificum ornamenta descripsérunt. Hinc forte natam plerique autumant esse opinionem eruditissimi Onuphrii Panvinii Ordinis S. Augustini, qui circa medium saeculum decimum Mitrarum usum in Ecclesia Romana incepisse autumavit. Cui sententiae patrocinari strenue conatur Hugo Menardus, qui in *Notis ad Librum Sacramentorum S. Gregorii* pag. 562. ita scribit: *Existimo, vix ante annum post Christum natum millesimum, Mitrae usum*

(1) Catalano, *Prolegomena in Pontificale Romanum. Cap. XIX.*

in Ecclesia fuisse. At vero e contrario Mitrae antiquitatem acerrime propugnarunt Andreas Saussajus, *Panopliae Episcopalis*, lib. I.; Joseph Vicecomes, lib. III. *de Apparatu Missae* cap. XXIX.; Christianus Lupus, *tomo III. Dissertatione de Octava Synodo* cap. X. *Actione I.*; et alii complures, quibus etiam suffragari videtur Thomassinus, *Part. I. Disciplinae, Lib. II. cap. LVIII. num. II.* In tanta Scriptorum dissensione, putat Joannes Cardinalis Bona, *Rerum Liturgicarum lib. I., cap. XXIV.* utramque opinionem posse facilime conciliari, si dixerimus, Mitram quidem, qualis est hodie, nuperum ornatum esse, qui ante millesimum Christi annum vix fuerit in Ecclesia; negari tamen non posse, quin a temporibus Apostolorum, aliquod fuerit capitum ornamentum, quo peculiariter, si non omnes, aliqui saltem Episcopi usi sint. Certe constanter id dici potest non modo de Episcopis Latinis, verum etiam de priscis Patriarchis Ecclesiae Orientalis. Martenius de *antiquis Ecclesiae ritibus lib. I. cap. IV. art. I. num. 14.* facem ei praebente Mabillonio *Praef. in Sacculum quartum Benedictinum part. 2. num. 182.* existimat usum Mitrae semper in Ecclesia fuisse, sed non quibusvis Episcopis absque Sedis Apostolicae concessione licuisse.

III. Mitra Episcoporum olim ab hodierna paulo humilior erat, uti videre est in antiquis Episcoporum imaginibus. Hanc sua aetate lineam, non vero sericam fuisse tradit Bruno Signensis Episcopus, Honorius Augustodunensis, in *Gemma Animae lib. I. cap. 214.*; et Hugo Victorinus, lib. I. *de Sacramentis* cap. 55. *Mitra*, inquit, *ex byso conficitur, auro, et gemmis ornatur*. Quibus stipulatur Innocentius III. lib. I. *de Myst. Missae*, cap. 60. Durandus vero plura de Mitra tradit lib. 5. *Ration. Div. Offic.* cap. 8. num. 5., ubi Mitram aliquando lineam esse, et albam scribit, deinde memorat quando Mitra auriphrygiata adhibenda sit; Durando succinit Ordo Romanus XIII. jussu Gregorii X. Successu temporis apud Latinos constitutum est, ut tres Mitrarum species haberent Episcopi, quae pro temporum ratione ab eisdem de-

serrentur. Leguntur insuper in vitis Romanorum Pontificum, qui scilicet post annum millesimum floruerunt, variae concessiones gestandarum Mitrarum non modo Abbatibus factae, sed et Canonicis Ecclesiarum. Porro consuevisse olim in Ecclesia Latina contexi in Mitra, Deiparae, ac Christi Domini, et aliorum Caelitum sacras imagines, probari potest ex variis ecclesiasticis monumentis.

IV. Graeci Episcopi Mitras non gestant, uti constat ex Simeone Thessalonicensi, libro de Templo, ubi ait: *Episcopos Graecos aperto capite sacris fungi*, quod et confirmant Jacobus a Vitriaco, ac Gretserus in Codinum lib. I. cap. 16. Idem de Graecis modernis tradunt Jacobus Goar in notis ad Euchologium Graecorum p. 451. et Cardinalis Bona Rerum Liturgicarum lib. I. cap. 24. Ab hac tamen consuetudine eximendi videntur Patriarchae quos Mitra usos esse constat. Nunc vero nonnulli Graecorum Episcopi Mitram in celebrandis sacris mysteriis adhibent, ut perhibet Leo Allatius in quadam epistola ad Jacobum Goar. Est enim rotunda, non acuminata, aut oblonga, sed obtusa, qualis fere est illa, cum qua repreäsentatur Callixti Papae II. effigies in Bollandiano Maii Propilaeo. Mitrae materiam, ac formam egregie explicat Innocentius III. Pontifex Maximus in egregio opere de Mysteriis Missae lib. I. cap. LX. Anterior pars Mitrae Novum, posterior Vetus designat Testamentum, ut cornibus utriusque Testamenti lucidis fulgens deterreat adversarios veritatis.

CAPUT XXXVI.

De Baculo

I. Variis nominibus appellatum olim (1) Baculum Pastoralem Episcoporum, scite observat Joannes Cardinalis

(1) Bona, Rerum Liturgicarum cum notis, et observationibus D. Roberti Sala. Liber I. caput XXIV. § XV.

Bona, post Stephanum Durandum, Bartholomaeum Gavantum, Josephum Vicecomitem, et alios. Appellatur ergo *Virga Pastoralis*, et latina voce *pedum*, quod Festo auctore, est Baculus recurvus, quo Pastores utuntur ad comprehendendas oves. Honorius Augustodunensis Lib. I. cap. CCXVII. etiam *ferulam* vocari ait, quae a feriendo nomen habet. In vitis Sanctorum Galli, et Magnoldi, et aliorum complurium, uti videre est apud Surium, et apud Bollandianos passim, *Cambuta*, seu *Cambulta* vocatur, quae significat baculum retortum. Ab aliis dicitur etiam *Caputa*, *Gambuta*, *Camboca*, et *Crocia*, de quibus videri potest ad ea verba Carolus Dufresne, in suo *mediae, et infimae Latinitatis Glossario*. Baculi Episcopalis originem, et antiquitatem trahunt nonnulli ex S. Petro Apostolorum Principe; ferunt enim a S. Eucherio Trevirensium primo Antistite, Baculo quem a Beato Petro acceperat, ad vitam revocasse S. Maternum ejus socium. Testantur hoc miraculum Honorius Augustodunensis Serm. de SS. Petro, et Paulo, ac Petrus Cluniacensis Abbas lib. I. Epist. 2. Atque hujus rei historiam refert Christophorus Broverus Annal. Trevir. lib. 2. ad annum Domini 50. pag. 143. 144. Apostolorum aeo Baculi usum extitisse firmat Innocentius III. de Mysteriis Missae lib. I. c. 62. et ex ipso Spondanus ad annum Christi 74.

II. Baculi porro Episcopalis antiquitatem pleraque probant veterum Scriptorum monumenta. Jam a saeculo quarto eundem Episcopis usitatum, ex Sigeberto, et Mariano Scoto testatur Baronius ad an. 504. num. 38. ubi ait: *Baculum S. Augustini una cum ejus corpore in Sardiniam traslatum fuisse*. Cupressinos fuisse olim hujusmodi Baculos testimonium habemus in Epistolis Stephani Tornacensis. Fuerunt autem aliquando et Baculi ossei, teste Honorio in *Gemma animae*. Insuper Baculos Episcopales etiam antiquitus auro vel argento, aliave materia pretiosa ornatos, aut illitos plerunque fuisse, nos docent ecclesiastica monumenta. Circa Baculi formam observat Martenius Lib. I. de Antiquis Ecclesiae ritibus cap. VIII. art. X. num. XVIII. eum olim fuisse superius ar-

cuatum, inferius reflexum. Forma tamen Baculi apud Orientales diversa est; non est enim in summitate curvus sive retortus, sed summa pars desinit in globum eburneum, vel in signum crucis, vel in lignum transversum ad instar litterae Tau: vel duobus serpentibus ex ebore ornatur, qui reflexis capitibus se mutuo respiciunt. Apud Graecos item non solum Episcopis, sed Praefectis Monasteriorum Baculum tradi in eorum ordinatione ostendit Goar in *notis ad Euchologium* pag. 515. ex Codino, et Simeone Thessalonicensi.

III. Fuit quoque mos apud Latinos, ut sacris imaginibus, et literis Baculos insignirent, ut videre est apud Gavantum. Saeculo XI. ne hoc etiam (1) praetermittamus, Baculus pastoralis benedicebatur. Legitur enim benedictio Baculi in benedictionali Ecclesiae Rotomagensis, a P. Mabillonio luci donato. Porro nedum in Ecclesia tantum, cum Pontificalia exercent, Baculum olim gestabant Episcopi, verum et cum extra Ecclesiam procederent, aut iter agerent, per alium ante se deferri curabant. Quoad Latinos testatur Cyprianus Tolonensis Scriptor Vitae S. Caesarii Arelatensis Episcopi lib. 2. num. 47. apud Dacherium, et Mabillonum, *Acta SS. Ord. S. Benedicti Saec. I. Tom. I.* pag. 673. Etiam (2) apud Graecos mos antiquus fuit Patriarcharum Ecclesiae Constantinopolitanae, ut Pastoralis Baculus in solemnibus actibus illis praeferreretur.

IV. Baculi significationem explicat Innocentius III. lib. I. cap. 62. de *Myst. Missae* tom. I. p. 553. Per Baculum jurisdictione designatur, et ideo Marinus Romanae Ecclesiae Diaconus, et Legatus in Synodo Constantinopolitana Oecumenica VIII. act. 7. Conc. col. 568. de Photio inquit: *Tollite Baculum de manu ejus: signum est enim dignitatis pastoralis, quod hic habere nullatenus debet.* Baculus Pastoralis a parte superiori est curvus, ut indicit Episcopum se curvare ad inspiciendos, extirpandos

(1) Georgi *Liturgia Romani Pontificis*. Liber I. Caput XXIX.

(2) Saussajus, *Panoplia Episcopalis*.

que pravos populi mores; acutus ab inferiori, quo subditos fideles impellere possit ad semitam mandatorum Domini percurrentam. Atque haec de Baculo Pastorali dicta sufficient. De eodem praeterea fuse scripserunt Joseph Vicecomes, lib. 3. de *Apparatu Missae* cap. 41; Andreas Saussajus, *Panoplia Episcopalis* lib. 2.; Joannes Ciampinus, *Vetera Monumenta Part. I.* cap. 45. pag. 421.; Dominicus Georgius, in sua *Liturgia Romani Pontificis* lib. I. cap. 29.; et Joseph Catalanus, *Prolegomena ad Pontificale Romanum* cap. 20.

CAPUT XXXVII.

De Gremiali, Sudario, et Bugia.

I. Gremiale, latina voce *gremium*, ut inquit Grancolas *Commentarii historici in Breviarium Romanum*, cap. VII. frustum telae quadratum est, quod ponebatur in gremio celebrantis, dum sederet, ne illius manibus casula inquinaretur. Joseph Vicecomes Lib. III. de *Ritibus Missae*, cap. V. putat Gremiale idem esse, ac subcinctorum, sed omnino errat; nam Gremiale pannus est, qui in gremio Episcopi divina officia celebrantis ponitur, cum sedet, et cum Ordines confert, ut docet Joannes Cardinalis Bonae Lib. I. *Rerum Liturgicarum* cap. XXIV. num. XV. Hodie tamen nemo illo utitur in Ecclesia Latina, nisi solus Romanus Pontifex, cum solemniter celebret; estque instar parvi cuiusdam manipuli e sinistro latere pendens. De Sudario mentionem facit Durandus in suo *Rationali* Lib. III. cap. XVI. ubi ait, esse quidem Sudarium lineum pannum, quem ministrans Episcopo semper paratum habet, quo ille sudorem tergit. Ait insuper, in quibusdam Ecclesiis suo tempore Diaconum Sudarium habentem, illud in dextro Altaris cornu deponere consuevit.

II. Bugia, seu palmatoria denique instrumentum argenteum est, in quo ponitur candela accensa ad praebendum Episcopo lumen. Docet Macrius in *Hierolexico gallico* eo vocabulo candelam ipsam denotari, et in quodam

antiquo Glossario etiam *Scotulam* dici, fortasse a vocibus graecis σκοτον ελαύω, idest tenebras expello. Ajunt nonnulli moraliter significare bugiam, Episcopum non debere tantum lumini suae cognitionis fidem praestare, sed alterius testimonio uti.

CAPUT XXXVIII.

De Pallio.

I. Postremum Pontificale ornamentum est Pallium, quod solis Patriarchis, et Archiepiscopis competit. Est autem Pallium (1), fascia lanae candida, tres circiter digitos lata, in modum circuli contexta, quae humeros cingit, habetque ab utraque parte lineas in pectus, et humeros impendentes, cum sex sericis nigrisque crucibus intextis, tribusque aciculis aureis consutur, et alligatur. Primis Ecclesiae saeculis Pallii lineae longae erant usque ad talos, uti costat ex pluribus ecclesiasticis monumentis. Olim quidem cruces purpureae fuere, idque ex remotissima antiquitate arcessitur, raro nigrae, sed postmodum nigri coloris cruces receptae sunt. In musivo Sanctae Mariae trans tyberim visitur imago S. Cornelii Papae, cuius Pallium quinque cruces purpureas habet. Hodie nullae orationes in Pallii impositione dicendae praefiniuntur. Olim erat precatio ad Pallium. Fit ex lana agnorum candidorum sine macula, qui die Sanctae Agnetis in ejusdem Ecclesia via Nomentana singulis annis offerri ad Missam solemnem, et benedici solent, ac Subdiaconis Apostolicis consignari, et in aliquo monasterio Sanctimonialium nutririri, donec veniat tempus ipsos tondendi. Ex quorum lana texuntur Pallia, quae in Basiliacam Vaticanam delata, super Corpora Sanctorum Petri, et Pauli ponuntur in vigilia Natalis ipsorum, ibique tota nocte dimittuntur, ac die sequenti deputatis custodienda traduntur.

(1) Bralion, *De Pallio*.

II. Ejus origo controversa, atque inter doctissimos plena dissensionis est. Sunt qui illud primum in Oriente, deinceps vero ejus exemplo in Occidente usurpari coepisse contendunt; sunt qui a Marco Pontifice, quem quarto Ecclesiae saeculo floruisse constat, sunt qui a Principe Apostolorum, qui a Silvestro, qui a Lino, ejus originem repetendam putant. Qui (1) Patriarcharum, et Metropolitarum Pallium Imperatorum ornamentum olim fuisse, ab iisque Ecclesiae concessum arbitrantur, ii nituntur monumentis, quae intelligentium hominum iudicio falsa sunt. Hujus generis est donatio Constantini Imperatoris, quam re non cognita descriptis Gratianus, et ejusdem quoque indolis est rescriptum Valentinianni III. Imperatoris, de quo late disputant Baronius, ad an. 452. num. 94; Schlestratus, *antiqu. eccles. diss. 4. cap. 5. n. 7*; Norisius, *dissert. histor.*, de *Synodo V. cap. 10*. Porro vetustissimae illae formulae verborum, quibus semper Romani Pontifices in concedendo Pallio usi sunt, evidenter ostendunt, rem omnem gestam tantum Apostolicae Sedis beneficio, et auctoritate. Nam Symmachus, qui in exitu V., et initio VI. saeculi Pontificatum obtinuit *epistola II. ad Teodorum Laureensem tom. 5. Concil. Labbaei*, sese illud largiri declaravit ex caritate Apostolica, Vigilius *epistola septima ad Auxanum Arelatensem* B. Petri sancta auctoritate, Gregorius Magnus *lib. 5. epist. ad Marinianum Raven. Episc. opp. tom. 2. Apostolicae Sedis benevolentia*. In hac rerum obscuritate similis veri esse videtur sententia eorum, qui jam inde a prima aetate Pallium ab Ecclesia adhiberi coepisse defendunt, sumpto exemplo ex splendidissimis vestibus, quas Deus ipse dedit Aaroni, et filiis ejus, inter quas praecipuum fuit Rationale, seu Superhumeral ex auro, et hyacintho, et purpura, coccoque bis tincto, et bisso retorta, opere polymito, duas horas junctas habens in utroque latere summitatum, ut in unum redirent.

(1) Leo, *de Pallio*.